

УДК 330.3.332

Германюк Н.В.

кандидат економічних наук
Вінницького національного аграрного університету**СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРОСЕКТОРУ****MODERN STATE OF THE DEVELOPMENT OF HOME AGRICULTURAL SECTOR****АНОТАЦІЯ**

У статті розглянуто головні тенденції розвитку вітчизняного агросектору, що свідчать про необхідність залучення в нього чималих фінансових ресурсів. Визначено найбільш перспективні галузі сільського господарства, наведено динаміку показників їх рентабельності. Виявлено основні джерела та важливі напрями капіталовкладень в український агробізнес. Встановлено фундаментальну потребу подальшого реформування цієї сфери з метою приваблення значних обсягів інвестицій.

Ключові слова: аграрний сектор, агробізнес, птахівництво, рослинницька культура, інноваційна технологія, інвестиції.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены главные тенденции развития отечественного агросектора, которые свидетельствуют о необходимости вкладывания в него значительных финансовых ресурсов. Определены наиболее перспективные отрасли сельского хозяйства, приведена динамика показателей их рентабельности. Обнаружены основные источники и наиболее важные направления капитальных вложений в украинский агробизнес. Обусловлена базовая потребность дальнейшего реформирования этой сферы с целью привлечения существенных инвестиций.

Ключевые слова: аграрный сектор, агробизнес, птицеводство, растительная культура, инновационная технология, инвестиции.

ANNOTATION

The article considers the main tendencies of development of domestic agro-sector, which testify to the necessity of investing considerable financial resources in it. The most promising branches of agriculture are determined; the dynamics of indicators of their profitability is presented. The main sources and important directions of investment in Ukrainian agribusiness are revealed. The basic need for further reforming of this sphere is conditioned with the purpose of attracting significant investments in terms of volume.

Keywords: agrarian sector, agribusiness, poultry farming, plant culture, innovative technology, investments.

Постановка проблеми. Україна розташована на території з урівноваженою сукупністю кліматичних умов, що сприяє розвитку аграрної галузі. Остання визначає економічне зростання держави загалом. При цьому важливим аспектом виступає питання приваблення необхідних інвестицій, насамперед в найбільш перспективні сектори сільськогосподарської діяльності з метою зміцнення позицій агропромислового комплексу. Така проблема вимагає подальшого державного реформування агросфери із забезпеченням надійних, стабільних, легітимних гарантій для інвесторів, а також впровадження відповідних інноваційних технологій, а особливо у сучасному форматі євроінтеграційних змін в українському просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження сталого розвитку у сільському господарстві, визначення стану агро-

промислового комплексу, характеристиці відповідних трудових ресурсів, інноваційних та інвестиційних процесів, а також перспективам і проблемам зростання цієї галузі присвячена значна кількість праць таких вітчизняних науковців, як, зокрема, В. Андрійчук, О. Булавка, В. Павлик, О. Прутська, В. Лисогор, О. Мороз, О. Янковська, О. Собкевич, М. Волощук, О. Москаленко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак недостатньо вивченим, на наш погляд, залишається напрям розвитку вітчизняного аграрного сектору за умов соціально-економічних євроінтеграційних змін саме з виявленням необхідних орієнтирів стосовно залучення бажаних капіталовкладень.

Мета статті полягає в моніторингу ситуації сільськогосподарської галузі України з визначенням найбільш перспективних напрямів ведення бізнесу; виявленні шляхів збільшення обсягів інвестицій в аграрний сектор для покращення загального стану останнього в найближчому майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналітична оцінка економічної ситуації в українському просторі, що склалася в галузі сільського господарства, свідчить про необхідність вкладення значних матеріальних, енергетичних та часових ресурсів. Загалом аграрний сектор є високодохідною галуззю національного господарства країни. В процесі проходження проміжних стадій від створення до реалізації продукту (перероблення, транспортування, фасування) його вартість зростає в декілька разів. Протягом ведення власної справи аграрії зустрічаються із суттєвими, часто непередбаченими перешкодами, зокрема зміною кліматичних умов та температури; епідеміями в галузі тваринництва; навалюю комах у рослинництві; стихійними лихами; екологічними негараздами; складнощами в аграрному законодавстві.

Насправді Україна володіє збалансованою системою агрокліматичних умов щодо розвитку сільського господарства, як тваринництва, так і рослинництва. Як відомо, прибутковість того чи іншого виду підприємницької діяльності можна передбачити завдяки дослідженню конкурентоздатності, визначенню рівня ринкових бар'єрів, асортименту та обсягу попиту споживачів.

Моніторинг загальної ситуації в аграрному секторі дає змогу виділити такі найбільш при-

буткові галузі, як птахівництво, вирощування зернових і кормових культур, свинарство. Досить рентабельними є показники діяльності молочних підприємств, що скуповують сировину у фермерів за копійки, реалізуючи власну перероблену продукцію за ціною, у два рази більшою її собівартості.

Окреме місце у сфері українського агробізнесу посідає птахівництво, адже порівняно із сусідніми країнами (Польщею, Чехією, Румунією тощо) держава налічує найкращі складові елементи (ключові фактори) для зростання показників цієї підгалузі. Секторальна специфіка характеризується відсутністю обмежень просторового розташування виробництва м'яса птиці та яєць, високою швидкістю зростання птахів та їх відтворення, що приводить до ритмічних постачань продукції у великі міста та курортні зони. Птахівництво належить до галузей, рентабельність яких збільшується насамперед завдяки впровадженню інноваційних технологій та випуску конкурентоспроможної продукції.

Відзначимо, що тепер немає потреби в імпортній курятині, оскільки локальні підприємства повністю задовольняють попит на цей вид товару всередині країни, а також цілком здатні експортувати його за кордон. Найбільш перспективним орієнтиром для України, зрозуміло, є вихід на ринок ЄС, для чого місцевим підприємствам необхідно зосередитись на виготовленні та пропозиції високоякісної продукції, що відповідатиме європейським стандартам. Вітчизняна курятина у змозі конкурувати з іноземними експортерами на базі такої переваги, як більш низька собівартість товару за однакового рівня обробки.

Під час сучасних глобалізаційних змін значного поширення набувають процеси гуманізації та екологізації сільськогосподарського сектору, адже актуальним стає питання захисту світу тварин та зменшення негативного впливу галузі на довкілля. Згідно з оцінками фахівців на агропромисловий комплекс припадає до 20% усіх токсичних викидів у навколишнє середовище, причому птахівництво є однією з найбільш руйнівних для нього сфер [1].

У зв'язку з євроінтеграційними подіями, які тривають в державі, нове українське законодавство щодо екології має відповідати певним нормам згідно з вимогами ЄС. Це приводить до підвищення екологічних вимог до виробничої діяльності аграрних підприємств, які є потенційними забруднювачами довкілля. Спостерігається відносно стрімкий розвиток технологій з утилізації відходів виробництва (передусім, посліду), включаючи їх перероблення в добрива та біопаливо, що може стати вигідною нішею для ведення бізнесу в перспективі.

Сьогодні підвищується попит на екологічно чисту продукцію. На українському ринку досить широко представлені ефективні добавки природного походження, що поступово замі-

нюють штучні анаболіки та стимулятори росту товару.

Розширення асортименту в галузі птахівництва відбувається на базі впровадження такого альтернативного напрямку, як розведення та виготовлення дієтичного м'яса індички, що має високу рентабельність виробництва. Розвитку цього сектору на вітчизняному ринку сприяє також низький рівень конкуренції (порівняно з куриним м'ясом). Локальні підприємства досить успішно використовують напрацьований закордонний досвід у сфері птахівництва, а особливо щодо селекції та розвитку генетичного потенціалу. Сучасна стратегія селекції насамперед передбачає приділення значної уваги якості продукції. Водночас важливим завданням виробників є досягнення зниження собівартості шляхом втілення енергозберігаючих технологій.

Серед інших далекосяжних напрямів розвитку сільського господарства, що характеризуються досить нескладним веденням бізнесу, можна виокремити такі [2]:

1) рослинництво з використанням гідропонічних систем (безґрунтове вирощування рослин за допомогою крапельного поливу); йдеться про розведення квітів, культивування зелені (кропу, базиліку, салату тощо); гідропонний механізм можна спорудити за звичайних домашніх умов, при цьому витрати на добрива окупаються відразу після продажу урожаю;

2) вирощування кормових культур; основним завданням є вибір типу комбікорму (чистий корм без концентратів, комбінований, консервований) для створення та подальшої реалізації, від якого будуть коліватися рівень затрат (на обладнання, якісну сировину) та прибутки в майбутньому;

3) коптільне цехове виробництво (копчене м'ясо, рибні продукти), що насамперед потребує свіжої високоякісної сировини та сучасного обладнання;

4) фермерське господарство з розведення перепелів, яйця та м'ясо яких є корисними для здоров'я; витрати на започаткування такого виду агробізнесу окупаються дуже швидко, що гарантується розробкою слушного бізнес-плану та належним доглядом за птахами;

5) послуги з обробки землі (оранка ділянок під засіви, насичення ґрунтів добривами, викорчовування дерев та бур'янів).

Під час вибору напрямку ведення справи в сільськогосподарській сфері доцільно прислухатися до власних бажань, схильностей, фінансових можливостей, наявності збалансованого перспективного бізнес-плану, а також бути готовим до праці, можливих поточних складностей, прийняття чітких ефективних управлінських рішень тощо.

Останнім часом помітно зростає зацікавленість вітчизняних аграріїв щодо вирощування рослинницьких культур. Так, наприклад, середня прибутковість у цій галузі складала

50% у 2015 р. проти 29,2% у 2014 р., що представлено в табл. 1 [3].

Традиційним фаворитом місцевих аграріїв є соняшник (олійна сировина), що є найбільш рентабельною культурою в рослинництві, історично займаючи близько 15–16% усіх українських земель. Досить популярним видом агробізнесу є вирощування овочевих культур на відкритих ґрунтах, що за рентабельністю посідає друге місце в країні.

Високі ціни на овочі, найбільш прибутковими серед яких є капуста білокачанна, томати, цибуля, морква, викликали значний інтерес виробників стосовно розвитку цього агросектору. Мода на здоровий спосіб життя, що разом із соціально-економічними змінами завітала до України з ЄС, привела до зростання попиту населення на овочі, збільшення частки споживання зелених культур тощо.

Необхідно зазначити, що потреба в рапсових культурах серед аграріїв спадає, оскільки затрати на їх вирощування значні, а ймовірність ризиків втрати урожаю від замерзання та осінніх посух досить висока.

Останнім часом у рослинництві вдвічі зросла рентабельність зернових та зернобобових (кукурудзи, пшениці, ячменю тощо). Лідером за посівними площами разом із соняшником є кукурудза, яка невибаглива до ґрунтів та кліматичних умов, через що її можна вирощувати в усіх регіонах України.

Наявність попиту на український ячмінь на світовому ринку є одним з головних факторів на користь збільшення посівних площ під цю культуру. Вирощування ячменю потребує мінімальних затрат, що, звісно, до вподоби вітчизняним підприємцям.

Більшість обсягів українського виробництва пшениці належить озимим (а не яровим) посівам з одночасним їх зменшенням, що насамперед спричинено осінніми засухами.

Стосовно вирощування соєвої культури, то спостерігається певний спад ентузіазму в аграріїв, адже показник рентабельності практично не зростає. Отже, недостатньо вивченими є технології з вирощування сої, оскільки ця культура є відносно новою для України, а перші врожаї не завжди бувають успішними.

Посівні площі під цукровим буряком дещо знижуються, що спричинене інтервенцією Аграрного фонду та крадіжками цукру в особливо значних розмірах зі складів цього відомства. Після зазначених подій ціна на цукор

впала нижче собівартості. Тому підприємці нині розгублені стосовно доцільності подальшого вирощування цукрових буряків.

Загалом сільське господарство є однією з галузей, що визначають обсяги зростання державної економіки та спрямовують розвиток країни. Сьогодні в аграрний сектор впроваджуються чисельні інноваційні технології [4]. Можливий потенціал сільських територій є досить потужним, але використовується лише наполовину. Розвиток цієї сфери потребує постійного залучення інвестиційних ресурсів та наявності працелюбних робітників. Термінового вирішення вимагають проблемні питання, пов'язані із землею, виробничими площами, налагодженням процедури аукціонів та наданням вигідних умов кредитування для аграріїв. Суттєвий прогрес у сільському господарстві гальмується фактичним продажем землі великим виробником замість декларованих обіцянок щодо підтримки малого та середнього агробізнесу.

У поточному році урядом заплановано підтримку фермерського руху (зокрема, будівництво нових господарств, молочних виробництв) та цільове сприяння розвитку тваринництва (безпроцентне кредитування на відтворення підгалузі). Передбачається поліпшення стану вітчизняного машинобудівництва в агросекторі, забезпечення виробництва сучасним технічним обладнанням. Згідно з підрахунками фахівців Україна здатна наповнити внутрішній ринок якісною сільськогосподарською продукцією за помірними цінами, зберегти та збільшити експортні позиції, поступово, крок за кроком, переходячи від сировинної моделі господарського розвитку до економіки створення продукту з високою додатковою вартістю.

Подальше зростання вітчизняного агропромислового комплексу потребує значних фінансових вливань. Найбільш важливими напрямками інвестування є такі: 1) розширення обсягів та асортименту продукції; 2) підвищення якості товарів і частки додаткової вартості; 3) інноваційне забезпечення виробничих процесів та технологій; 4) удосконалення етапів виробництва і збуту тощо [5].

Частка агросектору в загальному обсязі капіталовкладень в економіку країни щороку збільшується [6]. Традиційно особливістю української аграрної політики є інвестиції в агробізнес фактично самими підприємствами з прибутків. Так, з 2013 р. кількість власних ресурсів компаній в загальному обсязі капіталовкла-

Таблиця 1

Перелік рослинницьких культур за рівнем рентабельності в Україні

№	Назва сільськогосподарської культури	2014 р., %	2015 р., %
1	Соняшник	36,5	80,3
2	Овочі відкритого ґрунту	16,7	47,6
3	Рапс	29,0	44,0
4	Зернові та зернобобові	25,8	43,2
5	Соя	34,5	38,4

день збільшувалась, досягнувши в минулому році 69,4%. Але фінансування розвитку галузі з цієї статті доходів поступово вичерпує свої можливості та в змозі лише підтримувати ступінь розвитку аграрного виробництва на колишньому рівні. Наступним джерелом підтримки аграрного сектору є асигнування з державного бюджету, але їх частка в капітальних інвестиціях зменшилась, відповідно, з 6,3% до 2,3%. Щодо надання аграріям банківських кредитів, то міра їх вкладень знизилась із 16,1% до 7,1% (майже вдвічі). Отже, банківська структура не виконує одну з головних своїх функцій, а саме кредитування розвитку реального сектору як механізму сучасного господарського зростання в Україні. Реалізація середньострокових та довгострокових проектів в аграрній сфері можлива також за участю іноземних інвестицій. Відзначимо, що частка засобів закордонних інвесторів збільшилася з 1,6% у 2013 р. до 2,9% у 2016 р. Щодо акціонерного капіталу, то спостерігається зменшення обсягу прямих інвестицій в сільське господарство. Таким чином, майже всі джерела фінансування АПК сьогодні втрачають свої позиції як ресурс розвитку сільськогосподарської вітчизняної галузі, що відображене в табл. 2.

Згідно з оцінками економістів для налагодження ситуації в агросекторі з нестачею інвестицій необхідне подальше проведення державного реформування, у форматі якого головним питанням є забезпечення платоспроможності боржника, зокрема відкриття ринку землі. Лише такий крок без суттєвих змін в соціально-господарському укладі країни може вирішити цю проблему в найбільшій перспективі. Ринок землі забезпечить сільське господарство значними капіталовкладеннями, що сприятиме його зростанню та підвищенню фінансової віддачі для державного бюджету. Загалом після відкриття ринку землі очікується поява таких груп інвесторів:

- 1) вкладники з офшорних зон, які професійно обізнані в механізмах ринкових стосунків, з урахуванням особливостей операцій купівлі-продажу та використання землі;
- 2) транснаціональні компанії, що спілкуються на рівні партнерів з владними державними структурами та зацікавлені в українській «ланці» для власного технологічного ланцюга;
- 3) спекулятивний капітал.

Щодо ймовірності отримання інвестицій з країн ЄС від представників середнього бізнесу, то вони насамперед зацікавлені в розви-

тку локальної економіки, але будуть приглядатися деякий час (рік-два) і до України з метою оцінки комерційної безпеки (гарантій щодо прав власності) та юридичних ризиків (затвердження ефективної судової структури, адміністративних дій). Згідно з прогнозами експертів суттєвого притоку інвестицій в реальний сектор АПК України слід очікувати лише в 2020 р. [6].

Також необхідно зазначити, що у 2016 р. ЄС виділив Україні близько трьох мільйонів євро на вдосконалення аграрної сфери. Однією зі стратегічних цілей Європейської комісії в межах реалізації «Єдиної комплексної стратегії 2015–2020» є розробка вітчизняних законодавчих документів для розвитку сільського господарства і територій з наближенням останніх до європейських норм та з використанням сучасного закордонного досвіду. При цьому передбачене надання прогресивної технічної допомоги [7].

Загалом за проектом заплановано втілення в життя таких складових елементів, як, зокрема, стратегічне планування, програмування, управління та виконання робіт в аграрному господарчому секторі на сільських територіях; фінансування, складання бюджету, аудит та контроль; розробка та оцінка регуляторного впливу законодавства; сприяння іншим міжгалузевим ініціативам з розвитку потенціалу аграрної сфери.

Висновки. Таким чином, слід визначити, що Україна займає оптимальні просторові позиції для розвитку сільського господарства, перебуваючи у збалансованих агрокліматичних умовах. Отже, найбільш перспективними напрямками ведення агробізнесу сьогодні залишаються птахівництво та вирощування зернових і кормових культур.

Виявлено, що подальше зростання вітчизняного агропромислового комплексу потребує значних фінансових впливань. Аналіз динаміки джерел інвестування в аграрну сферу протягом останніх років показав, що майже кожне з них (за винятком іноземних капіталовкладень) втрачає власні позиції як основний ресурс для розвитку вітчизняної сільськогосподарської галузі.

Тому, на наш погляд, для стабілізації та відновлення оптимальної ситуації в аграрній сфері необхідною є ефективна державна підтримка цієї галузі, реформування системи агропромислового комплексу відповідно до вимог ЄС, забезпечення стабільних законодавчих гарантій для притоку інвестицій, а також мобільний розви-

Таблиця 2

Джерела інвестування в українське сільське господарство

№	Джерела інвестування	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
1	Власні ресурси компанії	63,4	71,5	67,4	69,4
2	Асигнування з дербюджету	2,5	0,7	2,4	2,3
3	Кредити банків	14,8	8,8	7,3	7,1
4	Кошти іноземних інвесторів	1,6	2,7	3,1	2,9

ток інноваційних технологій з використанням сучасного європейського досвіду.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Информационная компания «ПроАгро Груп». URL: <http://www.proagro.com.ua/periodical/basic/as415/11226.html>.
2. Как выбрать выгодный бизнес в сельском хозяйстве. URL: <https://ktovdele.ru/vygodnyj-biznes-v-selskom-hozyajstve.html>.
3. Самые рентабельные сельскохозяйственные культуры. URL: <http://infoindustria.com.ua/samyie-rentabelnyie-selskohozyaystvennyie-kulturyi>.
4. Германюк Н. Інноваційний розвиток та управління в аграрному секторі України. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. № 4 (09). С. 37–41.
5. Ткачук О. Збалансованість інноваційно-інвестиційного клімату в Україні. Подільський науковий вісник. Науки: економіка, педагогіка. 2017. № 1. С. 74–76.
6. Инвестиции в аграрный сектор Украины. URL: <http://www.ukragroconsult.com/news/investicii-v-agrarnyi-sektor-ukrainy>.
7. Необходимо гармонизировать украинские законы в агро сфере с нормами ЕС. URL: <http://mushroom.org.ua/neobhodimo-garmonizirovat-ukrainskie-zakony-v-agrosfere-s-normami-es>.